

معلم

استعدادیاب

مرتضی فاضل

دکترای مشاوره و مدرس استعداد و خلاقیت

آموزشی، منابعی شنیداری و دیداری را تهیه می‌کند و در اختیار دانش‌آموزان قرار می‌دهد تا در منزل و خارج از فضای آموزش از آن استفاده کنند. در کلاس درس، بر اساس آن منابع، تکالیف یادگیری را مطرح می‌کند و دانش‌آموزان برای عمق بخشیدن به یادگیری خود، تمرین‌هایی انجام می‌دهند (Wolff & Chan, 2016). در این شیوه از یادگیری می‌توان در کلاس زمان بیشتری را به مهارت‌های تفکر اختصاص داد. فراگیرندگان هم در یادگیری و ایجاد دانش فعال‌تر هستند و هم‌زمان دانش خود را آزمایش و ارزیابی می‌کنند (Thomas, Philpot, 2012).

بازی و بازی‌های آموزشی

بازی هرگونه فعالیت جسمی یا ذهنی هدف‌داری است که به‌صورت گروهی یا فردی انجام می‌شود و کسب لذت و ارضای نیازهای کودک را در پی دارد. بازی پاسخی است برای رشد و تکامل استعدادها، قابلیت‌ها، توانایی‌ها و نیازهای ابتدایی و مقدماتی کودک. بازی ابزار تفکر کودک، وسیله‌ای برای سازندگی و آموزش، منشأ تکامل رشد جسمی و ذهنی و وسیله ارضای حس کنجکاوی اوست. در سال‌های اخیر، بازی‌های آموزشی متنوعی برای پرورش استعداد و یادگیری دانش‌آموزان در کلاس‌های درس طراحی شده‌اند. همچنین، شرکت‌های گوناگون اسباب‌بازی‌های آموزشی متنوعی طراحی و به بازار وارد کرده‌اند. معلمان عزیز، به‌ویژه در شرایط کنونی، می‌توانند از طریق بازی‌های آموزشی یا برنامه‌های بازی‌ساز بسیاری از مفاهیم آموزشی را به‌شکل عمیق، لذت‌بخش و غیرمستقیم در ذهن کودکان تثبیت و تفهیم کنند و استعدادهای خاص آنان را شناسایی کنند و پرورش دهند.

انجام تکالیف

یکی از عرصه‌های شناسایی و پرورش استعداد در کلاس درس انجام تکالیف است. بدیهی است، هر اندازه تکالیف جنبه‌های خلاقانه، چالشی، مبتنی بر تفاوت‌های فردی، پژوهش‌محور، متنوع و متکثر داشته باشند، در شناسایی و پرورش استعدادهای گوناگون دانش‌آموزان مؤثرترند. شایسته است معلمان عزیز، با توجه به سطح توانمندی، علاقه و استعداد دانش‌آموزان، تکالیف متنوع و گوناگونی برای آنان در نظر بگیرند و از تکالیف نوشتاری به‌شدت بپرهیزند.

ضرورت شناسایی و کشف استعدادهای در اسناد بالادستی نظیر «سند چشم‌انداز جمهوری اسلامی ایران، ۱۴۰۴»، «نقشه جامع علمی کشور»، «سند تحول بنیادین آموزش و پرورش» و «سند راهبردی کشور در امور نخبگان» مورد توجه قرار گرفته است (آیتی و همکاران، ۱۳۹۱). استعداد از نظرگاه‌های متعدد تعریف شده است. پورافکاری استعداد را شامل میزان بالای توانایی برای مهارتی خاص در افراد تعریف می‌کند (پورافکاری، ۱۳۸۲). همچنان که سابوتنیک، زیویسکی کوبیلیوس و وارل (۲۰۱۱) سرآمدی و برتر بودن استعداد را قابلیت شخصی برای موفقیتی خاص یا برجستگی در یک زمینه تعریف کرده‌اند. همتی علمدارلو و همکاران (۱۳۹۴) استعداد را به‌عنوان قدرت یادگیری در هر حوزه‌ای، توانایی در انجام تکلیفی ویژه، ظرفیت حل مسئله، یادگیری ذهنی و بهره‌گیری از یادگیری، سازش‌یافتگی و یافتن راه‌حل در شرایط جدید تعریف می‌کنند.

شیوه‌های شناسایی و پرورش استعداد

در کلاس درس

استعداد دانش‌آموزان را در کلاس درس می‌توان به شیوه‌های گوناگون شناسایی کرد و پرورش داد و آن را در بستر مناسبی هدایت کرد. در اینجا برخی از شیوه‌های کاربردی که می‌توان برای چنین رسالت مقدسی به کار گرفت، توجه و بررسی شده‌اند:

روش‌های نوین و خلاقانه تدریس

شناسایی و کشف استعدادهای دانش‌آموزان به تجربه‌های زیسته معلمان در فرایند یاددهی-یادگیری وابسته است. به‌عبارت دیگر، معلمان در حین تدریس و فعالیت‌های یادگیری، از علاقه‌ها و عملکرد دانش‌آموزان آگاهی عمیقی پیدا می‌کنند و با استفاده از شیوه‌های متنوع تدریس و آموزش، استعداد و توانمندی آنان را پرورش می‌دهند. برای نمونه، یکی از شیوه‌های یادگیری و تدریس که در شرایط اخیر مورد توجه قرار گرفته و در پرورش استعداد دانش‌آموزان نقش بسزایی داشته است، روش تدریس معکوس است. در کلاس معکوس، معلم از قبل و بر اساس محتوای

رعایت سطح‌بندی در سؤالات، انگیزه همه دانش‌آموزان را حفظ می‌کند و استعدادها و ویژه آنان را رشد و پرورش می‌دهد. البته چنین سطح‌بندی‌ای می‌تواند در سایر درس‌ها و استعدادها دانش‌آموزان نظیر ریاضی و علوم نیز رعایت شود.

چشمواره و مسابقات علمی

هرساله در مدرسه‌ها جشنواره‌ها و مسابقات علمی، فرهنگی هنری و ورزشی برگزار می‌شوند. آنچه لازم است در این برنامه‌ها مورد توجه قرار گیرد، فرایند و روند این فعالیت‌هاست تا توجه به نتایج آن‌ها. لازم است نظام آموزشی از همان دوره‌های ابتدایی دانش‌آموزان شرکت‌کننده در چنین برنامه‌هایی را شناسایی کند و برنامه‌هایی حمایتی و پشتیبانی نظیر فراهم آوردن استاد و پشتیبان، معرفی به مراکز پژوهش‌سراها، کانون‌های فرهنگی و هنری یا تشکیل کانون‌های استعداد و مهارت برای آنان در نظر گیرد. حتی می‌توان از توانمندی دانش‌آموزان بااستعداد و توانمند برای دانش‌آموزان علاقه‌مند و مبتدی به‌عنوان پشتیبان استفاده کرد و برای دانش‌آموزانی که رتبه‌های برتر مناطق را دارند، در درس‌های مرتبط بااستعداد، نمرات و امتیازات ویژه در نظر گرفت و تدبیری اندیشید تا اطلسی از استعداد و توانمندی‌های دانش‌آموزان در مناطق فراهم شود.

گروه‌های دانش‌آموزی

گروه‌های علمی، آموزشی، فرهنگی و اجتماعی نیز بسترهای خوبی برای شناسایی و پرورش استعدادها هستند. در مدرسه‌ها گروه‌هایی نظیر هلال احمر، شورای دانش‌آموزی، پیش‌تازان و فرزندانگان، گروه‌های فرهنگی و گروه‌های علمی فعالیت دارند. چنین گروه‌هایی، علاوه بر آنکه اجتماعی شدن، مشارکت و آداب و اصول شهروندی را تسهیل می‌کنند، می‌توانند هر کدام استعدادها و توانمندی‌های دانش‌آموزان شناسایی کنند و پرورش دهند. شایسته است مربیان، معلمان و مسئولان مدرسه‌ها با راه‌اندازی و تشکیل گروه‌های متنوع و متکثر بستری فراهم آورند تا اکثریت سلیقه‌های دانش‌آموزی جذب و پرورش یابند.

منابع

۱. آیتی، محسن؛ عابدی، احمد؛ کاظمی حقیقی، ناصرالدین؛ منانی، رومینا؛ لطیفی، علی؛ راستگو مقدم، میترا و اسدی یونسسی، محمدرضا (۱۳۹۱). مجموعه متون آموزشی طرح شهاب. انتشارات وزارت آموزش و پرورش.
۲. پورافکاری، نصرت‌الله (۱۳۸۲). فرهنگ جامع روان‌شناسی، روان‌پزشکی. انتشارات زرقلم. تهران.
۳. همتی علمدارلو، قربان؛ حسین‌خانزاده، عباس؛ طاهر، محبوبه و ارجمندی، محمدصادق (۱۳۹۴). مقایسه تصورات یادگیری و عادات‌های مطالعه. فصلنامه روان‌شناسی افراد استثنایی، دوره ۵، شماره ۱۸.
4. Subotnik, R. F., Olszewski-Kubilius, P., & Worrell, F. C. (2011). *Rethinking giftedness and gifted education: A proposed direction forward based on psychological science*. Psychological Science in the Public Interest, 12, 3-54.
5. Thomas J. S., Philpot T. A. (2012) An inverted teaching model for a mechanics of materials course. In Proceedings of the ASEE Annual Conference & Exposition.
6. Wolff, L. C., & Chan, J. (2016). *Flipped Classrooms for Legal Education*. Springer8.

فعالیت‌های آموزشی

فعالیت‌های آموزشی خارج از مدرسه اعم از انجام آزمایش، گردآوری اطلاعات، تحقیقات میدانی یا کتابخانه‌ای، طراحی یا ساخت دست‌ساخته‌های گوناگون که در راستای آموزش‌های مدرسه است، همگی بستر بسیار مهمی برای شناسایی و پرورش استعداد هستند و شایسته است معلمان و دبیران به چنین فعالیت‌هایی توجه ویژه داشته باشند. این فعالیت‌ها نه تنها به یادگیری دانش‌آموزان عمق و وسعت می‌بخشند، بلکه دانش‌آموزان را از قالب نظریه‌پردازی‌های خشک و غیر کاربردی دور می‌کنند، به آموخته‌های آن‌ها معنای جدید می‌بخشد، استعدادها را شکوفا و مسیر زندگی تحصیلی شغلی‌شان را معین می‌کنند.

ارزشیابی و سنجش

ارزشیابی و سنجش، به‌ویژه ارزشیابی‌های آغازین یا تکوینی، یکی دیگر از عرصه‌های شناسایی و پرورش استعدادها دانش‌آموزان است، زیرا آموخته‌های ابتدایی و اولیه دانش‌آموزان و نیز توانایی، مهارت و علاقه‌های دانش‌آموزان را قبل از آموزش کلاسی می‌سنجد. ارزشیابی مستمر و تدریجی نیز شیوه خوبی برای تقویت و پرورش استعدادها و گوناگون دانش‌آموزان است. برای پرورش استعدادها دانش‌آموزان شایسته است معلمان عزیز به اصل تفاوت‌های فردی توجه کنند و برای آزمون‌های مستمر از آزمون‌های واحد استفاده نکنند. برای مثال، در درس زبان انگلیسی یا زبان عربی که پرورش‌دهنده بخشی از استعداد کلامی است، ممکن است دانش‌آموزان تجربه‌ها و استعدادها گوناگون داشته باشند. لذا معلمان عزیز می‌توانند سه سطح برای ارزشیابی مستمر طراحی کنند: سطح اول برای دانش‌آموزانی که سابقه شرکت در کلاس‌های خارج از مدرسه را دارند و حتی آزمون‌های مدرسه‌ای برای آنان ابتدایی است. سطح دوم و گروه متوسط کسانی هستند که در مدرسه آموزش‌هایی دریافت کرده‌اند و می‌توانند سؤالات را به خوبی پاسخ دهند. سطح ضعیف برای دانش‌آموزانی است که از سال‌های قبل مشکلاتی در آموزش‌های مدرسه داشته‌اند.